

cu care viața lui Ghibu are și puncte comune, este Gheorghe Lazăr, dascălul din Avrig, întemeietorul învățământului superior românesc.

Onisifor Ghibu și Gheorghe Lazăr

Pe parcursul comentariului nostru am menționat deja anumite afinități între Ghibu și Lazăr, atunci când am încercat o despărțire „metaforică“ între viața lui Onisifor Ghibu de dinainte de Unire și de după aceea. Înainte de Unire, viața lui Ghibu a fost fascinată de personalitatea lui Iorga și Șaguna, personalități cu o aură luminoasă în împlinirea lor. După această perioadă, Gheorghe Lazăr avea să ia locul acestora în conștiința lui Ghibu. Încă din perioada celei de a treia „Tribune“, figura tragică a marelui întemeietor se va constitui ca o permanență a gândirii și activității lui Onisifor Ghibu, impunându-se cu putere de destin, încît, în Sibiul tinereții sale, unde își ducea cu vigoare și anii bătrîneții, el dăruie memoriei lui Lazăr una dintre cele mai importante lucrări din cîte s-au scris despre acest mentor al generației lui Ion Heliade Rădulescu și Bălcescu.

După consemnarea din „Tribuna“ de la București, Onisifor Ghibu îl mai evocă pe Gheorghe Lazăr în ziarul „Adevărul“, prilej cu care îl numește „erou și martir al României moderne“, „un Moisi al românismului“¹⁰, reluînd din această ultimă sintagmă o formulare prin care T. V. Păcățian îl numea, în *Cartea de aur*, pe Simion Bărnuțiu, comentînd discursul acestuia de la 1848¹¹. În anul 1927, în *Portrete pedagogice*,

¹⁰ Ghibu, Onisifor, *Gheorghe Lazăr*, în, „Adevărul“, XXXVI, nr. 12171, 1923, pp. 1—2.

¹¹ Păcățianu, T., V., *Cartea de aur*, I, 1902, p. 275.

Ghibu pune „portretul“ lui Gheorghe Lazăr alături de Rousseau, Herbart, afirmînd că el a dat „o altă creștere“ vieții spirituale românești¹². În *Prolegomena la o educație românească*, Lazăr este asemuit cu Socrate, fiind „marele reformator al întregii vieți naționale, prin cultură și politică“¹³.

Nu putem pune sub semnul îndoielii marea admirație a lui Ghibu pentru Gheorghe Lazăr, într-adevăr un ctitor al educației românești, dar stilul în care Ghibu își expune punctul de vedere ne duce cu gîndul la faptul că el ar fi fost convins de inexistența unei educații înainte de descinderea lui Gheorghe Lazăr în Țara Românească. Or, este știut adevărul că școlile domnești din Principate, cu învățămînt în limba greacă, prin programul lor luminist și prin urmare destul de modern, i-a familiarizat pe unii dintre viitorii pașoptiști, și este suficient să-l menționăm în acest sens chiar și numai pe Ion Heliade Rădulescu, cu idei ale veacului al XVIII-lea francez, contribuind la conturarea unui climat ideatic superior vremurilor anterioare. De asemenea, un dascăl precum Daniil Philippidis, grec ca și alți învățați ai vremii din Țara Românească, a fost influențat în concepția sa despre istorie și de „unele din scrierile Școlii Ardelene“¹⁴, situație ce confirmă existența unei unități, a unei continuități culturale în spațiul românesc, pe coordonate care nu țin întotdeauna, cu strictete, numai de limbă. Prin aceste precizări datorate unor noi cercetări asupra culturii românești, nu voim a minimaliza rolul lui Gheorghe Lazăr în istoria și cultura națională, dar am dorit să subliniem că sufletul tumultos al lui Ghibu era pîndit uneori de exagerări, fapt pe care l-am mai precizat în lucrarea noastră.

¹² Ghibu, Onisifor, *Portrete pedagogice*, București, (1927), p. 47.

¹³ idem, *Prolegomena la o educație românească*, p. 524.

¹⁴ Papacostea-Danielopolu, Cornelia, *Literatura în limba greacă în principatele române*, București, 1982, p. 112.

Onisifor Ghibu este convins că pe Gheorghe Lazăr, „mediul social l-a înfrînt“¹⁵. El comunică astfel o afinitate reală cu acesta, întrucît, după 1919, și Onisifor Ghibu a suportat înfrîngerile mediului social interbelic. În acest punct, destinele lor se leagă. De asemenea, ei se află pe aceleași coordonate și la nivelul concepției despre educație, care este, și la unul și la celălalt, de „duh românesc“. Ca și la Ghibu, concepția despre educație a lui Lazăr are în miezul ei istoria neamului și patria, deși textele lui — puține — nu ne lasă să vedem întregă această întemeiere. Nu trebuie uitat nici faptul că în vremea cît a trăit la Sibiu, Lazăr s-a aflat față-n față cu aceiași prigonitori ai învățămîntului românesc cu care Onisifor Ghibu se va socoti mai târziu. Și apoi mai este și faptul că, asemeni înaintașului său, și Onisifor Ghibu a ctitorit pentru învățămîntul superior românesc, în același sens și cu aceleași deschideri sociale.

Sînt acestea similitudini de care Ghibu a fost, cu siguranță, conștient. Acestora vine să le dea contur mai precis lucrarea lui Ghibu: *Noi contribuții la cunoașterea vieții și activității lui Gheorghe Lazăr și rolul lui în revoluția de la 1821*¹⁶, elaborată în aceeași perioadă cu memoriile. Lucrarea se întemeiază pe un deosebit simț al interpretării documentelor, dezvăluind cu noi argumente sensul național al revoluției de la 1821.

Cercetarea aceasta, alcătuită cu aceeași acribie pentru documentare ca și lucrarea *Din istoria literaturii didactice românești*, frapează la lectură, în primul rînd datorită „documentelor“ pe care le pune în discuție, pentru că acestea nu fac parte din recuzita obișnuită a istoricului comod, nu o dată dispus să reia documente vehiculate pentru a-și construi „opere“.

¹⁵ Ghibu, Onisifor, *Prolegomena la o educație românească*, p. 607.

¹⁶ Lucrarea era terminată în 1963.

Între aceste documente figurează pentru început o însemnare a lui Gheorghe Lazăr pe o carte ce a făcut parte din biblioteca acestuia și pe care Ghibu a descoperit-o, în 1941, în casa unei strănepoate a marelui dascăl. Însemnarea, scrisă în latinește, menționează că, în 22 februarie 1821, s-ar fi văzut spre Craiova o cometă foarte mare. O inscripție asemănătoare se cunoștea încă din 1907, dar cum spune Ghibu ea a fost ignorată „de toți cercetătorii activității lui Lazăr“. Un alt document îl constituie manuscrisul manualelor de aritmetică și trigonometrie elaborate de Lazăr în perioada legăturilor lui cu Tudor Vladimirescu. Această muncă științifică, este de părere Ghibu, ar fi mascat în fața autorităților, la un eventual control, activitatea conspirativă a dascălului. În șirul „documentelor“ comentate intră alături de cele menționate și iconografia de pe steagul revoluției de la 1821, precum și versurile scrise pe el, care încep cu: „Tot norodul românesc“, subliniind caracterul general românesc al revoluției, sens ce s-a conturat datorită influenței dascălului din Transilvania asupra gândirii și acțiunilor lui Tudor.

Comentariul lui Onisifor Ghibu pledează pentru vechimea legăturilor conspirative dintre cei doi. „Cometa“ este revoluția lui Tudor. Lazăr a contribuit la pregătirea acesteia cu mult înainte de prezența lui în tabăra de la Cotroceni. Lazăr a dat revoluției o adevărată forță spirituală, panromânească, spune Ghibu. Dascălul aducea această viziune din Transilvania plină de revolte românești, dar și din propriul suflet de cărturar patriot, cum s-a dovedit de fapt a fi real în marile lui inițiative culturale ieșite dintr-o conștiință deplin formată, a unității culturale și etnice românești.

Revoluția de la 1821 a avut așadar doi conducători, pe care Ghibu îi vede reprezentați alegoric în chipurile de pe steagul revoluției. Sf. Teodor Tiron și Sf. Gheorghe reprezentați aici sînt Tudor și Lazăr. O. Ghibu precizează că cel de al doilea sfînt nu era „marele muce-

nic“ Gheorghe, ucigătorul balaurului, ci Gheorghe „Hazevitul“, „partonul spiritual“ al lui Lazăr¹⁷.

Din aceste cercetări de dăruire cărturărească și perspicacitate interpretativă rezultă un nou înțeles al revoluției de la 1821. Revoluția l-a avut — este convins Ghibu — comandant și conducător militar pe Tudor, iar pe Lazăr l-a avut drept ideolog. Colaborarea dintre ei nu a fost numai aceea cu privire la folosirea tehnicii de luptă, ci ea a însemnat însăși convertirea „lui Tudor de către Lazăr de la concepția revoluționară a lui Alexandru Ipsilanti la concepția revoluției naționale românești, în sensul de eliberare a „tot norodului românesc de sub jug străin“¹⁸.

Lazăr a putut da un astfel de sens acțiunilor lui Tudor nu numai prin elementele pe care le aduce Ghibu în discuție, ci și prin faptul că în Transilvania lui natală avuseseră loc mișcări sociale cu caracter național, cum a fost, spre exemplu, răscoala lui Horea. Lazăr însuși, izgonit de Habsburgi din Sibiu avea bine asimilate sensurile luptei românilor din imperiu, deja concentrate ideatic în *Supplex*, un document contemporan formării și afirmării lui ca gânditor român.

Gheorghe Lazăr îi apare lui Ghibu, în mereu re-luate preocupări, drept educator și ideolog național, unul dintre primii propagatori, cu fermitate, ai idealului unității naționale, a cărei împlinire Onisifor Ghibu a trăit-o, și a fost o bucurie pentru el să descopere în Lazăr un mare înaintaș în această idee.

Un astfel de înțeles al activității și operii lui Lazăr, înțeles acceptat și de specialiști¹⁹, nu putea fi des-

¹⁷ Ghibu, Onisifor, *Cu privire la data nașterii lui Gheorghe Lazăr*, în, „Transilvania“, III, nr. 5, 1974, p. 42.

¹⁸ idem, *Contribuții la istoria revoluției din 1821. Legăturile dintre Gheorghe Lazăr și Tudor Vladimirescu*, în, „Reperere sibieni“, 1980, p. 61. Studiul a fost publicat în întregime în „Biserica Ortodoxă Română“, nr. 3—4 1982.

¹⁹ cf. Iseru, G., D., *Revoluția din 1821 condusă de Tudor Vladimirescu*, București, 1982. Aici se specifică: „În înțelegerea revoluției din 1821 condusă de Tudor Vladimirescu ne-a

coperit și demonstrat decît de un gînditor cu o viață și operă asemănătoare, încît putem vorbi de existența unei proiectări dinspre prezent spre trecut, a operei și activității lui Ghibu asupra sensurilor ce aureolează figura lui Lazăr, iradiind cu aceeași forță și în opera urmașului.

Idei și răsfrîngeri

Dacă avem în vedere atît lucrările de pedagogie cît și cele de cercetare istorică, politică, religioasă, intervențiile consemnate în publicistica vremii, laborioasele lucrări de memorialistică ne dăm seama că ne aflăm în fața unuia dintre educatorii de primă mărime ai neamului românesc. Prin sensul întregii lui opere, nu numai cea pedagogică, el a fost și este încă un educator. El nu și-a alcătuit cărțile pentru a făuri o operă, ci pentru a educa o societate. Gîndirea lui are așadar o vocație practică și acest adevăr se simte în scrierile lui pedagogice, politice și memorialistice. Ghibu evocă „oamenii pe care i-a cunoscut“ cu același țel cu care și-a elaborat *Prolegomena la o educație românească* sau *Puncte cardinale pentru o concepție românească a educației*. Este vorba de realizarea idealurilor sociale și spirituale ale românilor în cadrul umanității. Îi continuă astfel pe Lazăr și Bălcescu, pe marele său dascăl Nicolae Iorga, propunînd implicarea în educație a tuturor instituțiilor sociale și a tuturor disciplinelor spirituale. Propune pe lîngă educația școlară propriu-zisă și o educație a adulților, de nivel global în societatea românească, fapt ce îi înscrie anumite sen-

fost de un real folos contribuția științifică a lui Onisifor Ghibu, învățat de cultură enciclopedică, specialistul care a dat steagului revoluției, *prima* (sublin. aut.) interpretare și l-a „reintegrat“ pe Gheorghe Lazăr în revoluție“. (p. 284).

suri ale operei în coordonatele actuale ale educației permanente. Un astfel de ideal educativ s-a conturat în textele din perioada interbelică și ar fi urmat să se împlinească prin realizarea și ființarea Institutului de pedagogie și de educația națiunii, sub al cărui nume au apărut doar câteva cărți, acesta nefuncționând ca instituție educațională așa cum a dorit Ghibu. Așadar Institutul a rămas un *proiect*, ca multe alte soluții oferite de pedagog educației în societatea românească interbelică.

Din perspectiva relației dintre „proiect” și „realizare” celor trei mari etape din opera și activitatea lui Onisifor Ghibu le corespund tot atâtea sensuri. Astfel, pentru cea dintii etapă consumată pînă la numirea ca profesor la Universitatea din Cluj, există, atît în acțiunile lui practice, cît și în numeroasele studii și articole publicate, o *unitate* dintre proiect și realizare generată de condițiile specifice în care Ghibu a trăit și și-a desfășurat activitatea. A fost o epocă în care a luat decizii cu privire la mersul învățămîntului românesc din Transilvania. A pus în aplicare eficient planul privind educația școlară. Ideile lui novatoare de sens umanist, în lupta împotriva deznaționalizării, le-a aplicat în concret și ele au rodit spre folosul întregii obști românești din Transilvania.

După preluarea catedrei de pedagogie a Universității din Cluj eficiența proiectelor lui Onisifor Ghibu cu privire la educație în societatea românească au fost, după cum se poate vedea din analizele întreprinse de noi, mult mai numeroase decît înainte, dar au rămas în text, în intervenția scrisă, nu s-au transformat în realități sociale ale educației, de aceea apare vizibilă o *contradicție* între aceste proiecte și realizarea lor, fapt ce se răsfrînge asupra operei lui marcîndu-i o ipostază utopică, ipostază ce nu-i minimalizează originalitatea gîndirii, ci dimpotrivă îi dezvăluie pregnant accentele polemice și critice. Neaflîndu-se în situația de a putea decide aplicarea propriilor idei, valoroase

pentru sensul educației, el a avut totuși tăria morală de a critica factorii de decizie dând dimensiune politică atitudinilor sale.

În ultima etapă a vieții și operei, aceea a senectuții și înțelepciunii, aplecat asupra evenimentelor prin care a trecut, precum și implicit în totalitatea proiectelor operei lui el elaborează scrieri de istorie și istorie culturală, își decantează momente importante ale existenței prin rememorare comunicînd o stare de *contemplare* a proiectelor de altă dată. În memorialistică în special el reface, în alt univers expresiv, coordonatele lui de educator și om al vremii sale. Ieșirile polemice din textele interbelice se transformă în rotunjimi și armonii de o puternică forță evocativă. Problematika educației este un veritabil „miez“ al portretelor din *Amintiri despre oameni pe care i-am cunoscut* și al lumii evocate în *Pe baricadele vieții*, dar și al scrierilor de problematică istorică, cum este cea despre Gheorghe Lazăr.

Această ultimă ipostază a operei lui Ghibu are corespondențe cu cea dintîi, datorită comunicării, la intensități diferite, dintre proiect și realizarea lui, înscriind în interior o personalitate distinctă a educației și culturii românești, căreia, la o sută de ani de la naștere, îi aducem omagiul nostru modest pentru sensurile ce le-a dat educației în societatea românească.